

Әркінді биңтың қылған

БАЯНАУЫЛ

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында «Тұған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тауы мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының тәркіні туралы талай-талаң аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқына сүйкіта пана, ыстықта сая болып, есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас үрпақ біліп өсуі тиіс» дей келе, жергілікті билікке «Тұған жер» бағдарламасын қолға алуды тапсырған еді. Ондағы мақсат – туған жердің қадір-қасиетін адамдардың жүргегіне үялатып, елжанды патриоттарды тәрбиелу. Бүгінгі күні бұл бағытта ауқымды ішараалар белгіленіп, жүзеге асырылу үстінде. Таяуда облыстық кәсіпкерлік, сауда және туризм басқармасы журналистер үшін Баянауыл өніріндегі киелі орындарды аралау сапарын үйімдастыруды. Екі күн ішінде Мәшіһүр Жұсіп кесенесі мен мұражайында, Қоңыр әулие үңгірі, Кемпіртас, қола дәүірі қорғаны, Торайғыр ауылында болып, ел мен жер тарихына қанығып, олжалы қайттық.

Жассерік ЖӘЛЕЛҰЛЫ

Ескелді - тылсым Дүниe есігі

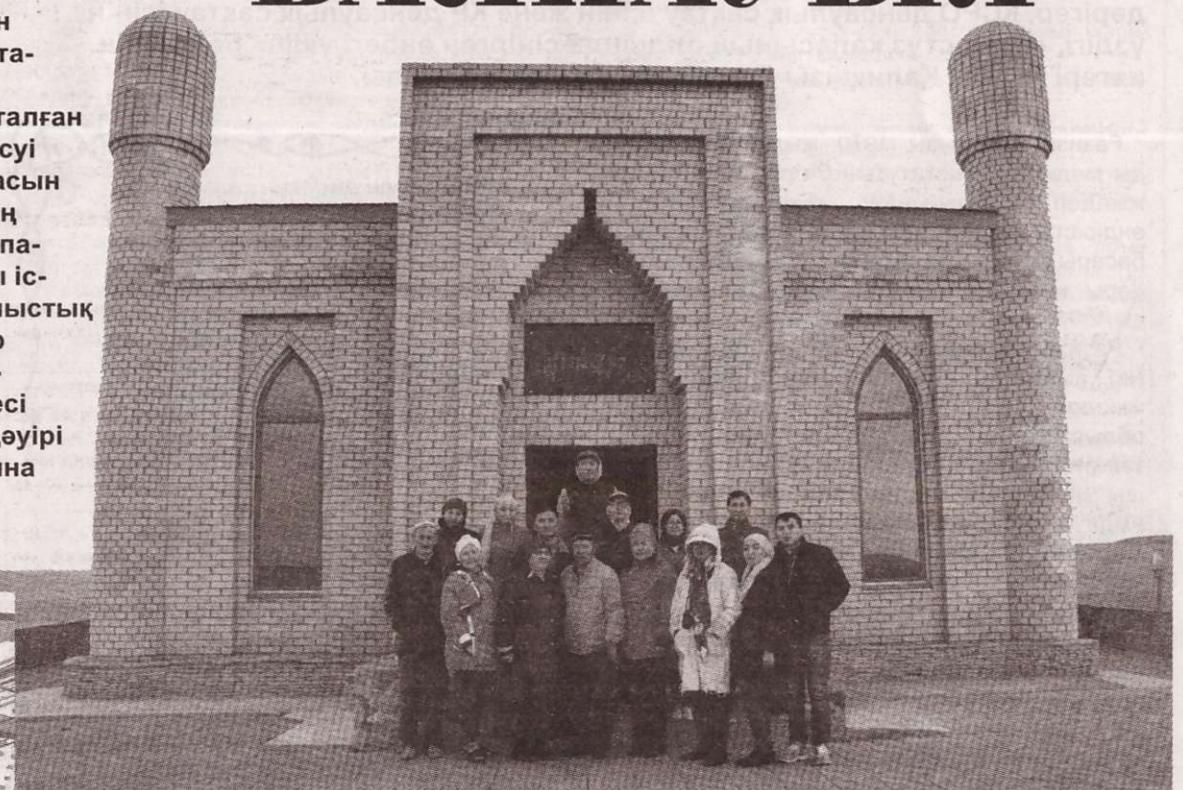
Мәшекенің немересі Қажыман Пазылұлына еріп біраз жайға қанықтырған еді.

- Мәшекен 1930 жылдың жазында мәңгілік мекенін өзі қадағалап, екі бөлмелі үй етіп салдырған. Ауыз бөлмеге

әңгіменің майын тамызып біраз жайға қанықтырған еді.

Қажыман Пазылұлы бәрімізді тұшымды әңгімеге жарытты. Мәшекен аруағына арнап құран оқытып, зиярат еткеннен кейін, Қажыман аға бізді мұражайға бастады.

- Павлодар мемлекеттік университеті жаңында мәшінартану ғылыми-зерттеу орталығы жұмыс істейді. Атамыздан қалған мол мұра жинақталып, 20 том болып жайлы «Ақжол» газетінде жарияланған қазанамадан естіп-білген атамыз: «Қан түсті алпыс үште аяғыма, Оқ тиді түзде жүрген саяғыма...» деп күніренген екен, - деп,

шы, этнограф, тарихши, ақын, әулие Мәшһүр Жұсіп Көлөп-ұлының кесенесі көрініп тұр. Әрекпігендегі көңіл жайлансып, қадам басқан сайын бойға құат құйылып, ширақ адымдай тустанып. Жол машақты әп сәтте үміт болды, әулие рухының желеп-жебеп жібергені-ау, сіра!

Қоғам қайраткері, ғалым Ерлан Арын жобасын ұсынған, құрылышына бас-кез болған көремет кесене 2006 жылы Шалынғаны белгілі. «Жетпіс үшке жеткенше балталасаң да өлмеймін, жетпіс үштен әрі қарай майға бектірсең де өмір сүрмеймін» деп, әулиенің өз өмір жасын көзі тірісіндегі болжаганыңдай, мұнда алты бөлікке бөлінген жетпіс үш баспалдақ бар. Әр бөлік бір мүшел жасты бейнеледі. Қапталдағы тақтатастарға Мәшекен өлеңдерінің дәмді шумақтары бедерленіп жазылған.

- Баянауыл: Қызылтау өскөн жерім, Kіrіm жуып, кіндігім кескен жерім. Қалам, сия, қағазды қолыма алсам, Келер қоршап бойыма гайып пірім...

Қызылтаудан 1923 жылы қоныс аударып, төбе етегінде Сарыбұлақта қыстау салдырығанда, маңайдағы жұрт «иесі келді» деп куанып, Ескелді атандырған мекен содан бері киел саналады. Әулие Мәшекен өмірі адам наңғысыз ғажайыпқа толы болса, мәңгілік тыныс тапқан қорым құпиясы да тылсымға толы.

Жолшыбай, автобус ішінде, Бұқар жырау атындағы әдебиет және өнер музейі директорының орынбасары Мағзия Қайырбекқызы

тұрмыстық заттар қойызып, төргі бөлмесіне өзін жерлеуді, ашық қалдырып, жыл сайын жаз айында ақиредін ауыстырып отыруды тапсырған. Қырық жылға дейін тәні бұзылмайтынын айтқан. Содан соң, ел-жұрт «Молла ата» атаған әулие өзіне құран бағыштатып, ас бергізеді. «Мұныңыз қалай?» деп таң-қалған қауымға Мәшекен: «Тұрымтай тұсы заман келеді. Менің жылымды бермек түгіл, жан бағу қыын болады», - депті. Қереген ғой, Мәшһүр ата 1931 жылы көз жұмады, ал 1932 жылы қазақ даласын ақсирақ аштық жайлайды, - деп, бір тыныстап алған Мағзия Қайырбекқызы құлаққа жағымды әңгімелесін ары сабактай тустанып.

- 1952 жылдың қыркүйек айында «Правда» газетінде Қазақстанның кей жерлерінде жеке адам күлтінеге табыну орын алып отырғанын сыйнап өткен мақала жазылады. Ешкімнің аты атальып, түсі түстелмесе де, көлеңкесінен қорқатын атқамінерлер солақай саясаттың сойылын соғып, әулие үйін қиратып, жермен-жексен етеді. Арада үш жыл өткенде әулиені қадір тұтушылар саман кірпіштен қайтадан там соғады. Ал 1975 жылы әулиенің басы тағы жаңартылады. Қазіргі кесене сәулеті жағынан, әрине, әсем. Әрі шырақшы үй, қонақ үй шартараптан тәу етіп келушілер үшін жайлайды.

Ескелдіге бірнеше мәрте келген едік, десек те бұл жолғы сапардың жені бөлек болды. Гид міндетін атқарған Мағзия Қайырбекқызы мен әулие атасының тіршілікте жасаған харекетін терең билетін

Айтпақшы, Мәшһүр Жұсіп мұражайы қазір қонақүйдің бірінші қабатының сол қанатында орналасқан.

- Былтыр музей осында кешірілді. Бұрын Жаңақол ауылда болды ғой. Кең де әсем ғимарат 1989 жылы салынған еді. Оның салынуына үлтжанды азамат, мемлекет қайраткері Өзбекәлі Жәнібеков себепші болған. Ескелдіге келіп-кетуші кісі көп, бәрі бірдей Жаңақолға бара бермейді. Осы орайда, музейдің осында болуы жөнде шығар. Бірақ бізге бөлінген бөлме тар, жәдігердің біразы дәлізде орналастырылған. Ал сыймағаны, тіптен, сандық ішінде, жертөледе жатыр. Оның үстіне, асүй есіргі осы дәлізде. Қалыпты температура сақталмайды. Мұның өзі көне кітаптардың, жәдігерлердің бүлінүіне соқтыруы ықтимал. Ең абзалы, музейге жеке ғимарат керек. Мәжіліс, кинозалы болса, тіптен, жақсы. Бізде деректі фильдер көп. Мұнда мәшһүртанушы ғалымдар келіп тұрады. Тұрлі іс-шара өткізуге дәл қазір мүмкіндік жоқ, - деп, Қажыман Пазылұлы қөнілін мазалап жүрген ойын бөлісті.

Музей ісінің мән-жайын билетін Мәшекен ұрпағының, расында, аландауына негіз берді. Қажыман аға айтпақшы, бұл мұражайдың ерекшелігі, тіптен, құндылығы – экспонаттар ішінде Мәшекен тұтынған жеке заттар мен бүйімдардың көптігі. Оны ел ішінен жинауға Шәрапиден Төлеубаев, Наги Ахметов, Амангелді Омаров айрықша еңбек сірірті. Шалбары, шақшасы, сафаты, қайрағы, пілте мылтығы және т. Мәшекеннің исі сіңгенімен қымбат.

жарық көрді. Әйтсе де, әзірge арабша қадым жазумен жазғандары ғана аударылды. Ал ғылым академиясы қорында жатқан парсы, шағатай тілінде жазып қалдырған мұрасының мамандар болмағандықтан, мұрты өлі бұзылған жоқ, - деп, Қажыман аға Мәшекен дүниесі өлі түгенделіп бітпегенін тілге тиек етіп өтті.

«Бес жаста «бісмілла» деп жаздым хатты, Бұл тағдыр жастай маған тиді қатты» деген Мәшһүр Жұсіп Көпеев әуелгіде Баянауыл медресесінде Қамар (Хамариддин) хазіреттен білім алып, 1872-1874 жылдары Бұхардағы Көкілташ медресесінде араб, парсы, шағатай тілдерін еркін менгерген. Үш мәрте Бұхар, Ташкент, Түркістанға сапар шегіп, өз заманының кеменгерлерімен дидарласып, танымын кеңейткен Мәшекен естіген, көрген-білгенін хатқа түсірген. «Дала үәлляты» газеті, «Айқап» журналында мақалалары басылып, «Сарыарқаның кімдік екендігі», «Хал-ахуал», «Тіршілікте көп жасағандықтан көрген бір ташамамыз» атты кітаптары 1907 жылы Қазан қаласында Құсайыновтар баспаханасында басылып, қазақ даласына тараған.

Музейде Мәшекен әулетінің шежіресі де ілулы тұр. Қезіміз сол шежірек түскенде Қажыман аға: «Атамның үш ұлы болған. Шәрапиден, Әмен, Пазыл. «Бір ұлым бар өзімнен ете туған» деп, көп үміт күткен Әмені отыз үш жасында 1921 жылы зорлықпен үзатылғалы тұрған 14 жасар қызды қорғап кісі қолынан мерт болыпты. Ортаныш ұлының өлімі

Қажыман аға әулиенің үрімбұтағы хақында бірсыпыра әңгімелеп берді.

Жаратушы иеміздің құдіретімен бойына әулиелік қасиет дарыған Мәшекен елжүрттына көзі тірісінде қадірлі еді, әмірден өткен соң сол қадірі артпаса, бір мысқал кеміген емес. Жаз демей, қыс демей Ескелдіге зиярат етуші үлкенкіші ағылып жатады. Мәшекен Исаbek ишан дүниеден өткенде жазған жоқтау өлеңінде:

- Көзсіз келсе, алдына көзді болған, Тілсіз келсе, сейлейтін тілді болған. Не дегенін Құдайым қабыл етіп, Мұнлы, көріп алдына бәрі толған,

- демеуші ме еді. Енді, міне, Мәшекен әулиенің басына түнеген жүрттың да тілеуі Ҳақ Тағаланың құзырына жетіп, науқас жандардың сауыққаны, перзентіздің балалы болғаны, қысқасы, небір ғажайып әңгімені Ескелдінің желі кең сахараға таратуда.

Әулие Мәшекен мәңгілік мекеніне Ескелдіні бекер таңдамағаны көміл. Ескелді – тылсым дүние есіргі, қойнына жасырынан құпиясы мол. Жаратушының назары ауған жер! Мұны Мәшекен білген. Торықкан, қүйзелген, қинаған жұрт жанына таяныш іздеңде, осында сабылып келіп тілеу тілейтінін, құдіреті шекіз Алла Тағала таза ниеттен шықса, қабыл етерін түйсінген. «Жақсыдан – шарапат» деген осы, Мәшекеннің мұрасы ғана емес, рухы да халқына қызмет етіп жатыр.

...Ескелдіден осындағы ой түйіп Баянауылға бет түзедік.